

Velké šelmy

v České republice

II. Vlk obecný

Pokud by někdo měl přemíru času a pečlivě listoval v Statistickém lexikonu obcí České republiky, musel by dojít k závěru, že vlk býval naším nejhojnějším či nejpopulárnějším zvířetem. Vždyť je u nás 71 „vlčích obcí“ – Vlková, Vlčkovice, Vlčkovice, Vlkonice, Vlkoš, Vlčnov, Vlčich ad. – zatímco obcí pojmenovaných po jelenovi je jen 16, po srnci 15, po ježkovi 13, po lišce 9, po veverce 8, po medvědovi 3, po netopýrovi 1, po rysovi dokonce žádná. Pokud by měl někdo času ještě více a pustil se do četby telefonních seznamů, dojde k obdobnému výsledku. Jen v Zlatých stránkách Prahy z období 2003–2004 je uvedeno bezmála 1000 pánů Vlků a Vlčků či paní Vlkových a Vlčkových. Zbylé velké šelmy jsou na tom podstatně hůře: 118 příslušníků rodin Rysů a jen 14 Medvědů a Medvědů.

Vlk obecný (*Canis lupus*) původně žil v téměř celé Eurasii a Severní Americe od pásma severských tunder až po jižní polopouště (mluvíme o holoartickém rozšíření). Nyní je však jeho areál v důsledku pronásledování podstatně zmenšen. V Evropě obývá především lesnaté východní části, vyskytuje se ve Skandinávii, na Balkáně, v Karpatech, na Apeninském a Pyrenejském poloostrově. V současné době se oblast jeho rozšíření poměrně rychle zvětšuje směrem na západ.

Odhaduje se, že populace vlka obecného v Evropě má asi 60 000 jedinců, z toho 42 500 vlků obývá různé oblasti Ruska a Běloruska, 5500 karpatskou oblast, 5200 dinárskou a balkánskou oblast, 2300 Pyrenejský poloostrov, 2000 Pobaltí a severovýchodní Polsko, 500 Apeninský poloostrov a 200 Fennoskandinávii.¹ Celý evropský areál se odhaduje na více než 3 500 000 km². Naše vznikající populace závisí na šíření ze sousedních států, především ze Slovenska a Polska.

Vlk obývá především rozsáhlé lesní oblasti s častými rozvolněnými plochami rašelinišť, holin, pastvin či luk. Je však velice přizpůsobivý, takže může žít i v souvislých lesích, nebo naopak v bezlesé krajině s nízkou hustotou lid-

ských sídel. V současné střední Evropě přežívá především v odlehlejších horských oblastech od 600 do 2400 m n. m. Zde vyhledává chráněná a tichá místa – zarostlá údolí či strže, rozsáhlé porosty křovin, maliní, vysoké traviny ad. Tam, kde nejsou vlci pronásledováni, zvyknou si na přítomnost člověka a vyskytují se i v blízkosti lidských obydlí. Podmínkou však je dostatek potravy, především spárkaté zvěře. V České republice jsou vhodné biotopy nejen v Moravskoslezských Beskydech, kde se vlci vyskytují již pravidelně, ale i v jiných rozsáhlejších lesních horských oblastech, zejména na Šumavě.

Jak to bylo v historii...

Vlk byl ze všech velkých šelem nejvíce pronásledován a za všech časů a okolností stavěn „mimo zákon“. Dokonce zemské sněmy, které bránily „lidu obecnému“ v lovu zvěře, činily u vlků výjimky, příkladem jsou usnesení sněmů moravských (1516, 1518, 1524), pražského sněmu (1575) nebo českého sněmu (1627). Lidé nevnímali, že vlk pozitivně reguluje stavy zvěře, ale zazlívali mu ohrožování hospodářských zvířat – svého majetku. Zvláště tam, kde se chovaly ovce, představovali vlci pro pastevce vždy (a představují dodnes) největší nepřátele. Vlci u nás nebyli nijak hojní již od začátku středověku. V době třicetileté války se však jejich stavy přechodně výrazně zvýšily (např. v letech 1621–1650 bylo na panství Český Krumlov uloveno 400 vlků). Z té doby také pocházejí údaje o pronikání vlků do vesnic a měst. V 18. století však začala jejich početnost klesat a od té doby datujeme postupné mizení vlků z mnoha oblastí. Např. r. 1750 byl uloven poslední vlk v Brdech, r. 1792 na Křivoklátsku a r. 1795 na panství Český Krumlov. V 19. století se vlk lovil v Čechách jen zcela výjimečně (např. r. 1825 na Doupovsku, 1837 u Opočna, 1842 v Jizerských horách, 1861 v Krkonoších, 1874 u Vimperka) a mnohdy asi šlo o zatoulané jedince. Poslední vlci v Čechách byli podle profesora Julia Komárka uloveni na Šumavě r. 1891. Na Moravě (zvláště v Beskydech) se vlk v 19. století vyskytoval mnohem častěji a bylo zde v letech 1815–1851 uloveno 38 vlků

JAROSLAV ČERVENÝ

PETR KOUBEK

LUDEK BUFKA

Ing. Jaroslav Červený, CSc.,
RNDr. Petr Koubek, CSc.,
a RNDr. Luděk Bufka viz
Vesmír 84, 656, 2005/11.

1) Norsko, Švédsko (bez nejjižnějšího cípu), Finsko a ruská Karélie (včetně poloostrova Kola).

Tab. I. Výskyt a početnost populace vlka obecného v České republice a v sousedních státech (L. Boitani 2000, M. Anděra et al. 2004).

← Vlk obecný (*Canis lupus*) je největší evropská psovitá šelma. Délka těla dosahuje až 160 cm, ocas 60 cm, ucho 15 cm, zadní tlapa 30 cm, výška v kohoutku 90 cm a hmotnost až 70 kg. Samice jsou menší než samci. Postavou se vlk podobá německému ovčákovi, má však širší zašpičatělou hlavu, kratší trojúhelníkovité uši a výrazně odlišné držení těla. Srst je rezavohnědá až šedočerná, pouze spodní část těla a vnitřní strany končetin jsou bělavé. Vlčí karyotyp obsahuje 78 chromozomů (v diploidní sádce tělních buněk), které mají 84 (80) ramen a z tohoto počtu připadá 76 ramen na autozomální chromozomy, zbytek na chromozomy pohlavní. Snímek © Ladislav Vogeltanz.

stát	oblast	početnost populace	vývoj populace
Česká republika	Beskydy Šumava	5–15 0–2	zvýšující se zvýšující se
Slovenská republika	Karpaty	350–400	stálá či snižující se
Polsko	Karpaty, SV Polsko	600–700	zvýšující se
Německo	Lužice	5	stálá

Všechny snímky
na této dvoustraně
© Jaroslav Červený.

a po r. 1852 nejméně tři další. Poslední historické zástřely byly z revíru Kouty v Jeseníkách (1907), od Zábřehu (1908) a z Bukovce u Jablunkova (Černý Gruň, 1914).

...a jak je tomu dnes

První nový údaj o výskytu vlka na území České republiky se objevil brzy po 2. světo-

vé válce z oblasti Starého Města pod Sněžníkem (1947). Další doložené výskyty pocházely kupodivu ze Štáblovic na Opavsku (1963) a z Kunčic v Králickém Sněžníku (1965), nikoliv z Beskyd, odkud by se dalo šíření vlka spíše očekávat (z Beskyd byl hlášen blíže neurčený výskyt 2 vlků z r. 1963). Starší údaj pochází z Pivoně v Českém lese (1953), kde však

byly pozorovány pouze stopy. Doklady o výskytu (resp. zástřelech) a pozorování výrazně vzrůstaly od sedmdesátých let 20. století. Musíme k nim však přistupovat opatrně, neboť se mnohdy týkaly zvířat uniklých ze zajetí. Tak tomu bylo např. v Krkonoších, na Šumavě, v Českém lese, možná i na Rakovnicku a nejnověji na Kraslicku v Krušných horách, kde se v září 2002 vyskytovala vlčice, která utekla ze zoo v Kligenthalu. Navíc při pozorování nelze vyloučit záměnu se zdivočelými psy, jejichž odlišení je v přírodě obtížné, nebo s kříženci psa a vlka, jejichž odlišení je v některých případech nemožné bez kranio-metrického vyšetření či genetické analýzy.

Zhruba od r. 1995 již vlci stále žijí na pomězi se Slovenskem v centrální oblasti Moravskoslezských Beskyd. Na Javorníkách a ve Vsetínských vrších se dnes vyskytují až tři menší smečky. Ojediné kusy se nepravidelně zatoulají do Jeseníků a občas i jinam. Nová, častější potvrzení výskytu vlků na Šumavě se asi týkají také migrantů z Karpat (popřípadě z dinárských pohoří) či jedinců ze zajetí, nebo se ještě vztahují ke krátké epizodě úniku vlčí smečky ze zoo v Národním parku Bavorský les v zimě 1975/1976. Tehdy uteklo 8 vlků, kteří byli postupně uloveni v Bavorsku, v jižních a západních Čechách. Pozoruhodné však je, že bylo více jedinců chyceno a uloveno, než jich ze zajetí prchlo. Nedá se proto ani zcela vyloučit tehdejší rozmnožování vlků na Šumavě. K současnému pravidelnému výskytu v této oblasti (včetně bavorské a rakouské části) však musíme vzhledem k výše uvedené možné záměně se zdivočelými psy nebo kříženci psa a vlka přistupovat velmi obezřetně.

Vlčí jídelníček

Vlk je sice typický masožravec, ale na rozdíl od rysa občas vyhledává i rostlinnou potravu. Jeho hlavní kořist tvoří kopytníci (los, jelen, divoké prase, srnec), ale nepohrdne ani drobnými obratlovci, větším hmyzem či lesními plody a s oblibou požírá i zdechliny. V době nedostatku potravy nebo při snadné dostupnosti domácích zvířat častěji napadá ovce, ale i skot či koně. Škody však bývají zveličovány a mnohdy jsou viníky zdivočelí psi. Existují drobné regionální rozdíly a výjimky; v posledních asi dvaceti letech v karpatské oblasti vlk nejčastěji vyhledává jelena lesního, prase divoké a srnce obecného, kteří tvoří 70–95 % jeho potravy (podobně je tomu i jinde, např. u izolované vlčí populace v Sasku). Vlci však také cíleně loví ostatní psovité šelmy, např. na Slovensku obsahovala jejich potrava 10,4 % lišek a 7,9 % psů. Z ulovené kořisti může vlk na jednu pozít 9–12 kg masa, v době nouze však vydrží hladovět i několik dní. V průměru spotřebuje denně dospělý vlk přibližně 4,5–9 kg masité potravy, protože však vlci ve volné přírodě nežerou každodenně, roční spotřeba jednoho kusu (bez rozdílu věku a pohlaví) se pohybuje okolo 500–800 kg masa.

Kříženci a „zdivočelci“

Vlk obecný je jediným druhem našich velkých šelem, který se může v našich podmín-

Tab. II. Změny areálu rozšíření vlka obecného v České republice. Občasný výskyt představuje výskyt ve sledovaném období méně než 50 %, nepravidelný 50 % až 75 %, pravidelný více než 75 % (tato procenta jsou vztažena k desetiletému období, např. 50 % znamená, že druh se v desetiletém období vyskytoval ve čtvrtci v pěti letech); n – počet mapovacích čtverců standardizované mapovací sítě o rozměrech 11,2 × 12 km (134,4 km²) s prokázáním výskytu; km² – rozloha území výskytu; % – procento území ČR, podle M. Anděry et al. 2004.

období	občasný výskyt			nepravidelný výskyt			pravidelný výskyt			celkem		
	n	km ²	%	n	km ²	%	n	km ²	%	n	km ²	%
1945–1949	1	130	0,16							1	130	0,16
1950–1959	1	130	0,16							1	130	0,16
1960–1969	2	260	0,32							2	260	0,32
1970–1979	16	2150	2,54							16	2150	2,54
1980–1989	18	2420	2,87							18	2420	2,87
1990–1999	23	3090	3,66	3	400	0,48				26	3490	4,14
2000–2003	11	1480	1,75	7	940	1,11	12	1610	1,91	30	4030	4,78

Tab. III. Složení potravy vlka obecného v Beskydech a na Šumavě je podle analýz trusu obdobné jako v karpatských oblastech Slovenska a Polska (P. Fejtklová et al. 2004). Rozdíly mezi jednotlivými oblastmi se dají vysvětlit buď nižší populační hustotou prasete divokého v Beskydech než na Šumavě, nebo větší velikostí a lepší fyzickou zdatností beskydských prasat (a tím i pro vlka hůře ulovitelnou kořistí). Více ovcí v potravě beskydských vlků souvisí s podstatně vyšším počtem ovci chovaných v Beskydech.

složky potravy	Beskydy		Šumava		ČR	
	n = 9	%	n = 8	%	n = 17	%
neurčení hmyzožravci	1	11,1	–	–	1	5,9
zajíc polní	4	44,4	2	25,0	6	35,3
prase divoké	1	11,1	3	37,5	4	23,5
srnec obecný	2	22,2	1	12,5	3	17,7
jelen lesní	3	33,3	2	25,0	5	29,4
domácí ovce	1	11,1	–	–	1	5,9
třešně	2	22,2	–	–	2	11,8
rostlinný materiál	3	33,3	1	12,5	4	23,5

Snímek © Jaroslav Vogeltanz.

2) V československé plemenné knize bylo r. 1991 evidováno 1126 československých vlčáků, v současné době se v České republice chová 945 jedinců a za posledních 8 let se zde narodilo 1231 štěňat.

3) Od 1. července 2002 se vlk obecný nesmí podle naší myslivecké legislativy lovit (Zákon č. 449/2001 Sb., Prováděcí vyhláška MZe ČR č. 245/2002 Sb.).

- Legislativa ochrany přírody a krajiny (Zákon č. 114/1992 Sb., Prováděcí vyhláška MŽP ČR č. 395/1992 Sb.) řadí vlka od 13. srpna 1992 mezi zvláště chráněné kriticky ohrožené druhy.

- Škody způsobené vlkem hraří od 10. května 2000 stát (resp. krajské úřady) podle zákona č. 115/2000 Sb.

- V novém národním Červeném seznamu IUCN patří vlk do kategorie kriticky ohrožených živočichů, v celosvětovém Červeném seznamu pak mezi téměř ohrožené druhy.

- V Bernské konvenci je vlk obecný zařazen do Přílohy II (přísně chráněné druhy živočichů). Ve Směrnici rady 92/43/EEC je zařazen jako prioritní druh do Přílohy II (druhy vyžadující územní ochranu) a Přílohy IV (druhy vyžadující přísnou ochranu). CITES ho zařazuje do Přílohy A (druhy, s nimiž nelze obchodovat).

kách křížit, a to s domácími psy. Vzhledem k velmi blízké příbuznosti (vlk je téměř jistě jediným předchůdcem domácího psa) jsou potomci křížení (hybridizace) normálně plodní. Kříženci jsou někdy vzhledově od vlků nerozeznatelní. Vlk se dokonce křížil někdy záměrně s německými ovčáky. Vznikla tak např. plemena Saarloosův vlčák (Saarloos Wolfhund) a československý vlčák.² Cíleně byl vlk křížen také se služebními psy bývalé pohraniční stráže. I když se od toho posléze upustilo, velmi pravděpodobně žijí potomci těchto kříženců v současných psích chovech.

Uvažuje se, že v některých oblastech Evropy (v Rusku, na Ukrajině, v Rumunsku a východním Německu) dokonce žijí hybridní populace ve volné přírodě. Na Slovensku bylo v letech 1970–1989 mezi 561 kusy ulovených „vlků“ nalezeno 10 kříženců a 9 psů. Celkově se však genetický vliv domácích psů na životnost vlčích populací východní Evropy nepovažuje za nijak znepokojující a hybridizace se má za vzácný jev. Zapojení kříženců do další reprodukce je také spíše výjimečné. Doposud však bohužel neexistují shrnující genetické studie divokých vlčích populací střední Evropy a nejsou ani konkrétní důkazy o křížení ve volné přírodě či o zapojení psů do vlčích smeček.

V přírodě se často vyskytují i zdivočelí nebo toulaví psi, kterým se již po krátké volnosti vrátí plaché chování a přirozené „vlčí instinkty“ a loví kořist téměř stejně úspěšně jako vlci. Množství případů známe i z České

republiky, např. z Beskyd či Šumavy. Křížení s domácími psy (ať záměrné či náhodné) a výskyt zdivočelých psů (nebo celých ferálních populací) tak může někdy hrát významnou negativní roli při ochraně vlka obecného.³ Z genetického hlediska je křížení sice zcela nežádoucí, lze mu však jen obtížně zabránit. Navíc kříženci, kteří často napadají domácí zvířata a zvěř, zvyšují odmítavý postoj veřejnosti ke skutečným vlkům.

Tab. IV. Prokazatelně určená kořist stržená vlkem obecným v Beskydech a na Šumavě (P. Fejtklová et al. 2004).

	Beskydy		Šumava		ČR	
složky	n = 62	%	n = 7	%	n = 69	%
potravy						
<i>prase divoké</i>	5	8,1	-	-	5	7,3
- bachyně	1	1,6	-	-	1	1,5
- lončák	3	4,8	-	-	3	4,4
- sele	1	1,6	-	-	1	1,5
<i>srnec obecný</i>	8	12,9	1	14,3	9	13,0
- srnec	2	3,2	1	14,3	3	4,4
- srna	6	9,7	-	-	6	8,7
<i>jelen lesní</i>	18	29,0	4	57,1	22	31,9
- jelen	4	6,5	1	14,3	5	7,3
- laň	10	16,1	2	28,6	12	17,4
- kolouch	4	6,5	1	14,3	5	7,3
<i>domácí ovce</i>	29	46,8	-	-	29	42,0
- beran	1	1,6	-	-	1	1,5
- ovce	27	45,6	-	-	27	39,1
- jehně	1	1,6	-	-	1	1,5
<i>skot</i>	1	1,6	-	-	1	1,5
- tele	1	1,6	-	-	1	1,5
<i>domácí pes</i>	1	1,6	2	28,6	3	4,4